

Het dodenkoor van Leopardi

Paul Claes

In 1822 ontvluchtte de Italiaanse dichter Giacomo Leopardi (1798-1837) de benauwende sfeer van zijn geboorteplaats Recanati, een stadje niet ver van Ancona (Marche). Een verblijf van enkele maanden in Rome was zo teleurstellend dat hij een tijdlang geen gedichten meer schreef. In 1824 begon hij aan zijn *Operette morali*. Deze prozabundel bestaat uit vierentwintig stukken, meestal dialogen naar het model van de Griekse satiricus Lucianus.

Het enige gedicht in dit werk is het tweeëndertig regels lange *Coro di morti* (Dodenkoor), dat de lyrische aanvang vormt van *Dialogo di Federico Ruysch e delle sue mummie* (Dialogo van Frederik Ruysch en zijn mummies). Leopardi schreef het stuk in Recanati van 16 tot 23 augustus 1824. Frederik Ruysch (1638-1731) is de Nederlandse anatoom die vermaard is geworden door de 'liquor balsamicus', een vloeistof waarmee anatomische preparaten geconserveerd konden worden. Tsaar Peter de Grote bezocht tot tweemaal toe zijn anatomisch museum en kocht in 1717 een deel van de collectie aan.

Leopardi laat de verheven zang van de mummies volgen door een ironische dialoog tussen Ruysch en de doden, die aan het eind van het Grote Jaar hun stem terug hebben gekregen en nu een kwartier lang met een levende mogen spreken. Tijdens het nachtelijke gesprek blijkt dat de doden zich dezelfde vragen stellen over hun vergeten leven als de levenden over hun onbekende voortbestaan. Die paradox is in het gedicht op nog prangender wijze geformuleerd.

Het Dodenkoor werd niet opgenomen in de *Canti*. Hoewel het een van de hoogtepunten is in het oeuvre van de sombere romanticus, bleef het in de schaduw staan van anthologiestukken als *L'infinito* en *A se stesso*. Zo komt het niet voor in de Nederlandse selectie van Frans van Dooren (Giacomo Leopardi, *Zangen. I canti*, Baarn, Ambo, 1991). De dialoog zelf werd vertaald door Wilfred Oranje en verscheen in *Raster* 123-124 (2008).

Ikzelf leerde het gedicht kennen via mijn vriendin, de dichteres Christine D'haen (1923-2009). Haar zoon, Sylvester Beelaert, had haar in 1980 een opname laten horen van een compositie naar Leopardi: *Coro di morti* (1941) voor koor en instrumenten van de Italiaanse componist Goffredo Petrassi (1904-2003). Onder de indruk van de muziek en de tekst maakte de dichteres een eigen vertaling waarvan ik het handschrift liefdevol bewaar. De eerste verzen luiden als volgt:

Alleen op de aarde eeuwig, waartoe terugkeert
Alle geschapen wezen,
In u, dood, berust nu
Onze naakte natuur;
Blijde niet, maar verzekerd
Tegen 't voorvaderlijk leed.

De dichteres leek niet zo zeker over de kwaliteit van haar vertaling, want ze schreef onderaan op hetzelfde blad: ‘En jij?’ Mijn eigen versie strandde op het rijm dat ik koste wat kost wilde handhaven. Ik schreef haar laf terug dat het Italiaans zo volmaakt was dat het elke vertaalpoging tartte.

In 2013, vier jaar na de dood van Christine, stierf haar zus Elsa, de Vlaamse tekenares. In haar erfenis bevond zich een exemplaar van *Zibaldone* (Mengelwerk), het literaire logboek van Leopardi. Dat bracht Sylvester Beelaert op het idee de aanvang van Leopardi’s gedicht te gebruiken voor het doodsbericht. Toen hij me daarover schreef, besloot ik mijn oude vertaalplan weer op te vatten. Ik liet nu de rijmen vallen (ook in het Italiaans zijn ze weinig geprononceerd), maar hield me wel aan de afwisseling tussen korte en lange regels (die ik door drie- en vijfvoetige jamben weergaf). Het resultaat prijkt nu op het doodsprentje van Elsa D’haen. Ik draag het als ereschuld op aan de nagedachtenis van een betreurde vriendin.

Paul Claes is romancier, dichter, essayist, literatuurwetenschapper en vertaler. Laatste publicaties: *A Commentary on T.S. Eliot’s Poem The Waste Land*, Lewiston, Edwin Mellen, 2012; *Zwarte Zon. Code van de hermetische poëzie*, Nijmegen, Vantilt, 2013; *Plastic Love*, Antwerpen, De Bezige Bij, 2013.

P. Daensstraat 12
3010 Kessel-Lo (België)
paul.claes@arts.kuleuven.be

Giacomo Leopardi, *Coro di morti*

Sola nel mondo eterna, a cui si volve
Ogni creata cosa,
In te, morte, si posa
Nostra ignuda natura;
Lieta no, ma sicura
Dall'antico dolor. Profonda notte
Nella confusa mente
Il pensier grave oscura;
Alla speme, al desio, l'arido spirto
Lena mancar si sente:
Così d'affanno e di temenza è sciolto,
E l'età vote e lente
Senza tedio consuma.
Vivemmo: e qual di paurosa larva,
E di sudato sogno,
A lattante fanciullo erra nell'alma
Confusa ricordanza:
Tal memoria n'avanza
Del viver nostro: ma da tema è lunge
Il rimembrar. Che fummo?
Che fu quel punto acerbo
Che di vita ebbe nome?
Cosa arcana e stupenda
Oggi è la vita al pensier nostro, e tale
Qual de' vivi al pensiero
L'ignota morte appar. Come da morte
Vivendo rifuggia, così rifugge
Dalla fiamma vitale
Nostra ignuda natura;
Lieta no ma sicura;
Però ch'esser beato
Nega ai mortali e nega a' morti il fato.

Dodenkoor

Vertaling: Paul Claes

Naar u, de ene eeuwige op aarde,
Keert al wat is geschapen,
In u, dood, rusten wij
Die naakt geboren zijn,
Verblijd niet, maar bevrijd
Van vroeger leed. De diepe nacht
Verwist de zware zorgen
In ons verwarde hoofd.
Voor hoop, voor hartstocht voelt de dorre geest
De levenskracht ontbreken.
Aldus verlost van alle zorg en vrees
Verslijt hij onverdroten
De trage, lege tijd.
Wij leefden. Zoals van een angstdroom en
Een klamme nachtmerrie
Het schimmig beeld
nog in de ziel zweeft van
Een prille zuigeling,
Zo hangt in ons geheugen
Ons leven, maar ver blijft herinnering
Aan vrees. Wat waren wij?
Wat was dat wrang moment
Dat leven wordt genoemd?
Zo duister en zo vreemd
Lijkt onze geest het leven als de geest
Van wie in leven zijn
De onbekende dood. Zoals bij leven
Wij altijd vluchtten voor de dood, zo vluchten
Wij voor de levensvlam
Die naakt geboren zijn,
Verblijd niet, maar bevrijd,
Want gelukzaligheid
Ontzegt het lot aan stervelingen en aan doden.